

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

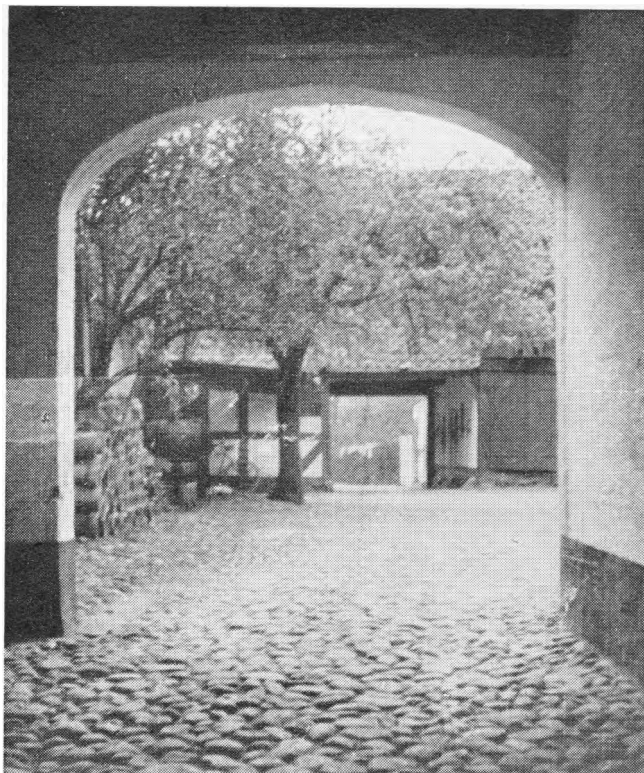
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hvor laa Hertug Christians Hus i Ærøskøbing?

Af dr. phil. overarkivar Erik Kroman.

En af de vigtigste Kilder til Ærøs Historie er Ærøskøbings gamle Raadstueprotokol 1623–34. Den spænder, som man ser, over næsten hele Hertug Christians Regeringstid 1622–33 og bidrager i høj Grad til at kaste Lys over denne interessante Periode af Ærøs Historie, da Øen havde sin egen Hertug. Hertug Christian har som bekendt i nyere Tid faaet en meget nedsættende Omtale. Han er af de forskellige Forfattere blevet kaldt sindssvag (Hübertz), aandssvag, sindssyg, med ringe Aandsevner o. s. v. Den ringeagtende Karakterisering, som endogsaa har fundet Vej til de store biografiske Leksika, har dog ingen som helst Hjemmel i de samtidige Kilder, hvor der ikke findes noget, som blot antyder, at der har været noget i Vejen med hans Aandsevner, men skyldes utvivlsomt udelukkende den Kendsgerning, at han i Faderens Testamente 11/2 1621 ikke som ældste Søn fik tildelt Hovedslottet Sønderborg, men »maatte nøjes« med Ærø. Den rimeligste Forklaring herpå er dog utvivlsomt blot den, at han var ugift – om han allerede dengang havde Borgerdatteren Cathrine Gribels fra Lütjenburg som Husholderske og Konkubine er ukendt – hvorimod Broderen Alexander, som fik tildelt Sønderborg, var standsmæssigt gift og havde en stor Børneflokk, hvorfra som bekendt bl. a. den augustenburgske Linie og det nuværende Kongehus nedstammer. Ærø var dog heller ingen helt ringe Besiddelse med en Købstad, 3 Herregaarde og 15 Landsbyer, hvorved man yderligere maa erindre, at Hertugen ikke alene var Øens Herre, men tillige i stor Udstrækning dens Ejer, idet saa godt som alle Gaardene var Fæstegaarde under Herregaardene.

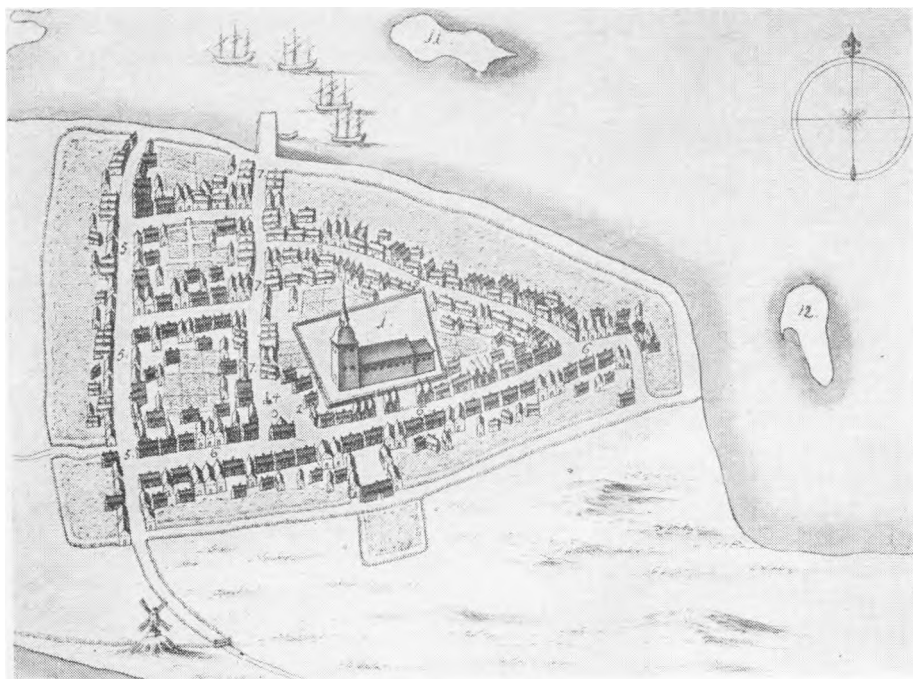
Trods de Ulykker, der netop i Hertug Christians Tid ramte Ærøskøbing, Hjælpetroppernes Brandskatning og Huseren under Kejserkrigen 1627–28, hvoraf Raadstueprotokollen har en drastisk Skildring, og den store Ildebrand 1629, har det utvivlsomt været en god Tid for Byen. Ærøskøbing var den Gang ubestridt Øens Centrum. Takket være Hertugens Privilegier havde Byen Eneret paa al Handel paa Øen, idet alle Frembringelser skulde sælges der, ligesom Befolkningens Fornødenheder skulde købes hos Byens Købmænd. Der synes da ogsaa at have bestaaet det bedste Forhold mellem Hertugen, »fyrsteligt Naade«, som han benævnes, og Borgerne. Lejlighedsvis ser vi ham træde hjælpende til med Laan eller paa anden Maade. Over for Bystyret greb han aktivt ind, idet han ved en Forordning 1630 reducerede Antallet af Raadmænd, som hidtil trods Byens ringe Størrelse havde været 12, til 4. Ildebranden maa have givet Anledning til et stort Opbygningsarbejde, hvad der dog ikke hindrede, at man kort efter Branden foretog en stor Ombygning af Kirken, hvorved et Kapel blev nedrevet og Kirken betydelig forlænget. Samtidig fik den Teglstensgulv, mens den hidtil kun havde haft Lergulv, ligesom den fik et nyt Orgel. Byen fik nu ogsaa en Latinskole, efter at den gamle Skole var nedbrændt under den store Brand

Et Kig ind i Herregaardens Gaardsplads med de gamle Bindingsværkslænger. Hovedbygningen blev nedrevet c. 1856. Den nuværende Hovedbygning er opført 1927 efter Tegning af Arkitekt Prior.

Den gamle Raadstueprotokol er skrevet egenhændig af Borgmesteren Claus Madsen Skriver. Som Regel er den ført paa Dansk, men Breve til Hertugdømmerne uden for Øen og Kontrakter med fremmede Haandværkere f. Eks. om Kirken og Orgelet, som ligeledes er indført i Raadstueprotokollen, er skrevet paa Tysk. I de første Aar indtil 1629, da Byen fik en særlig Tingbog for Bytinget, som desværre er gaaet tabt, er Raadstueprotokollen tillige Tingbog. Som Følge deraf er i denne Periode ogsaa Skøder paa Husene indført i Protokollen. Byen havde dengang hverken Matrikelnumre eller Gadenumre, og Husenes Belliggenhed angives derfor ved, at man foruden den tidligere og den nye Ejers Navn tillige angiver Navnet paa Naboen til højre og venstre, hvilken Side der vender mod »Herrens og Byens Stræde«, og hvad der begrænser Bagsiden. Da Ejendomshandelen øjensynlig er gaaet meget livligt i de Aar, Raadstueprotokollen benyttes som Tingbog, er det muligt at rekonstruere længere Ejerrækker flere Steder i Byen, bl. a. i Søndergade, som dengang synes at have været Byens fornemste Gade, og det er derved muligt ogsaa at bestemme, hvor Hertugens Hus har ligget.

Traditionen i Ærøskøbing fortæller, at Hertug Christians Hus laa ved Gaasetorvet i den (syd)østlige Ende af Søndergade, og da man for nogle Aar siden fandt en Indskrift paa Tysk paa Grundstenene af et Hus i Nærheden af Gaasetorvet paa Sydsiden af Søndergade, blev der fremsat Formodninger om, at det var her, Hertugens Hus havde ligget. Raadstueprotokollen viser os, at der i Virkeligheden er Tale om to Huse, og at ingen af dem

Resens Plan over Ærøskøbing o. 1680. Sydøst for Torvet ser man Herregaarden Købinghof med den store Gaardsplads. Man kan dog ikke i Enkeltheder stole paa Planen. 6 er Gaasetorvet, 11 er Øen Dejre, som Hertug Christian skænkede Cathrine Gribels.

har ligget ved Gaasetorvet, men betydelig højere oppe i Gaden. Det første Hus, der omtales, var et nybygget Hus beliggende paa Nordsiden af Søndergade mellem Strædet til Kirken i Vest og Præstegaarden i Øst. Mod Nord stødte Grunden op til Kirkegaardsdiget. Efter Hertugens Befaling lod Borgmester og Raad Grunden opmaale 27. Juli 1625. Den opmaaltes til 42 Alen i Længden og 16½ Alen i Bredden i den vestlige Ende, 14½ Alen i Midten og 12 Alen i den østlige Ende. Der blev anvist Huset 2 Stader i Kirken, et Mandstade og et Kvindestade, paa Steder, der kunde være belejlige for Husets Besiddere, og efter Hertugens Befaling blev der tillagt Husets Indvaanere fri Græsning til 2 Køer i Lindskov. Dette Hus maa Hertugen senere have afhændet, idet det ikke nævnes i Boopgørelsen 1633. Formodentlig har han solgt det samtidig med, at han 1629 byggede et nyt, mere anseeligt Hus paa Sydsiden af Gaden. Ved et Gavebrev samme Aar til Fordel for Cathrine Gribels, hvorved han søgte at sikre hende og deres fælles Barn, skænkede han hende det nye Hus med Indbo, Have og Stald tillige med Øen Dejre, hvor Hertugen havde holdt Kaniner. Huset skulde være fri for alle Skatter og Byrder. Gavebrevet, som blev godkendt af Hertugens Arvinger saavel som af den danske Konge, tilsikrede hende tillige alt, hvad Hertugen havde skænket hende eller fremtidig vilde skænke hende. Allerede Aaret efter Hertug Christians Død 1633 solgte Cathrine Gribels Huset til Ærøskøbings nye Overherre Hertug Philip af Glücksborg for 1000 Rdl., et Beløb, der var ca. 10 Gange saa stort som Husenes almindelige Værdi, hvad der viser, at det ikke har været noget helt almindeligt Borgerhus. I Skødet oplyses, at Huset var beliggende mellem Hans Rasmussens Hus mod Vest og Jep Josephsens mod Øst. Takket være denne Oplysning er det muligt at bestemme Husets Plads i en længere Husrække i den østlige Del af Søndergades Sydside. I Retning mod Øst (mod Gaasetorvet) kommer efter Jep Josephsen følgende Husejere: Jørgen Bødker, Peder Rasmussen Murermester, Christian Brun, Amtsskriver (det var købt 1628 af Mads Hansen),

Nis Thomsen. Claus Rasmussen, Jens Jensen (købt 1629 af Claus Rasmussen), Claus Madsen, Borgmester, Morten Jørgensen. Med den sidstnævnte maa man vel være i Nærheden af Gaasetorvet, mens den anden Ende af Rækken maa være nær Hovedtorvet. Den sidste i Rækken her er Hans Rasmussen (se ovenfor). I Raadstueprotokollen nævnes flere af dette Navn, og for at holde dem ude fra hinanden benævnes de hyppigt efter de Gader, hvor de boede. Den ene af dem, som benævnes Hans Rasmussen paa Torvet, er formodentlig identisk med den her nævnte Hans Rasmussen. Hans Hus maa da antages at have ligget omtrent, hvor Raadhuset nu ligger, mens Cathrine Gribels Hus maa være Hovedbygningen i Herregaarden Købinghof, som Hertug Philip oprettede 1638 ved Nedlæggelse af en Række Gaarde i Stokkeby og det følgende Aar – man skulde tro inspireret af Hertug Christians Gave til Cathrine Gribels – skænkede til sin Hustru Sophie Hedvig.

Bygningen af de to Huse har utvivlsomt været et Led i Hertug Christians Bestræbelser for, saa vidt det paa nogen Maade var ham muligt, at betrygge Fremtiden for Cathrine Gribels og er således Udtryk for Hertug Christians Hengivenhed og Omsorg for den Kvinde, som hyggede om ham i hans ældre Dage, og for hans og hendes lille Datter, hvis Barnesmil har lyst op i de ikke alt for muntre Stuer i det gamle Graasten.

Saa længe Hertug Christian levede, har Husene formodentlig været udlejet. Uden for de nævnte Steder omtales Hertugens Hus kun een Gang i Raadstueprotokollen 7. Marts 1633 i Anledning af en Strid mellem nogle af Byens Borgere i »fyrstelig Naades« Hus første Dag (af) Engelberts Bryllup, da en af Deltagerne havde trukket Kniv. Det fremgaar ikke, hvem Engelbert eller Engelbret var, og han synes ikke at være nævnt andre Steder.

Ærøskøbings ældste Raadstueprotokol er som sagt en af Hovedkilderne til Æros Historie og fortjener at blive trykt, saa den Rigdom af Oplysninger, som den indeholder, kunde blive tilgængelig for de efterhaanden mange, som er interesseret i Æros Historie.